

Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Гуманітарний факультет

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота

на тему «Трансформації українського стендапу в час війни»

Виконав: студент/ка 4 курсу, групи ГКУ19/Б
Галузі знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньої програми “Культурологія”
Освітній ступінь Бакалавр

Томин К. М.

(прізвище та ініціали)

Керівник Півторак Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Львів – 2023 року

Transformations of Ukrainian stand-up during the war

Анотація:

У цій праці я маю на меті простежити трансформацію українського стендапу під час війни на прикладі двох стендап клубів: Підпільний стендап та Stand up Battle Club. Для початку, я розглянула даний феномен, як окремий механізм, що не лише веселить, а стає втіленням всієї серйозності й відіграє значну роль у житті людини. Зокрема стисло окреслила формування самого жанру та розглянула проблематику українського гумористичного ринку, це дало мені зрозуміти виклики української стендап комедії. В подальшому й взагалі відслідкувати зміни за допомогою аналізу уже наявних матеріалів, виступів коміків на платформі «YouTube», а також контент-аналізу усіх соціальних мереж, де є висвітлена будь-яка їхня діяльність.

Ключові слова: український стендап, стендап комік, трансформації, зміни

Abstract:

The aim of this research is to trace the transformation of Ukrainian stand-up comedy during times of war, using two stand-up clubs as case studies: "Underground Stand-Up" and "Stand Up Battle Club". Firstly, I examine the phenomenon of stand-up comedy as a mechanism that goes beyond entertainment and embodies a sense of seriousness. Specifically, I provide a concise overview of the genre's formation and explore the challenges faced by Ukrainian stand-up comedy within the context of the country's humoristic market. Subsequently, I track the changes that have occurred. To conduct this study, I employ a methodology that involves analyzing existing materials, including comedians' performances on the Youtube, also include analysis of various social networks.

Key words: Ukrainian stand-up, stand-up comic, transformations, changes

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретичні рамки	6
1.1 Сміхова культура	6
1.2 Що таке стендап комедія та як вона формувалася?.....	8
1.3 Стендап як інструмент впливу	12
Розділ 2	15
2.1 Формування українського стендапу в контексті популярної сміхової культури України	15
2.2 Проблематика українського стендапу на її ранніх проявах	19
Розділ 3. Трансформації українського стендапу в час війни.....	24
3.1 Підпільний стендап	25
3.2. Stand up Battle Club	29
3.3 Підсумки.....	31
Висновок	32
Список використаних джерел та літератури	33
Додатки.....	36

Вступ

Стендап – доволі новий жанр комедії, що розпочав своє існування в середині ХХ століття. В той час як історія українського стендапу, залишається взагалі мало поміченою. Проте, вона є не менш важливим елементом сучасної культури, який відображає окремі аспекти суспільства й має великий вплив на формування громадської думки та ідентичності.

З початком повномасштабного вторгнення в українському стендапі відбулися певні зміни, які внесли чималий відбиток на формування нової української культури. Тож, **об'єктом** дослідженням є український стендап. Натомість **предметом** – трансформації стендапу в час війни.

Метою мого дослідження є простежити трансформації, які відбулись в українському стендапі за час війни на прикладі двох стендап клубів. Як змінилися їхні виступи та, що тепер стендап комік транслює глядачу й як формує новий культурний дискурс відповідно до українського інфопростору.

Тому, моїм завданням буде наголосити на наступних темах: здатність стендапу впливати та взаємодіяти відповідно до потреб аудиторії; формування української сміхової культури та стендапу в контексті медіа; зокрема розглянути проблематику даного жанру в Україні. І як результат простежити та переосмислити трансформації, що відбувається під час війни.

Моя дипломна робота складається з трьох розділів, два з яких – теоретичні й один – практичний. В першій частині я окреслила рамки сміхової культури як такої. Важливим, для мене, є саме елемент серйозності. Також потрібно наголосити на важливості комедії, оскільки та своєю чергою здатна впливати й змінювати. Для цього я використовую уривки з праць М. Бахтіна «Мистецтво Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя і Ренесансу» та дослідниці Софі Кірк «Чому стендап значить: як коміки маніпулюють й впливають».

В другому розділі я зосередила свою увагу на проблематиці українського стендапу. Для цього я стисло дослідила формування даного жанру в Україні в контексті популярної сміхової культури в Україні, а також розглянути питання залежності українського комедійного ринку від російського, оскільки обидві досить довгий час перебували у спільному інфополі. Поєднання цих двох тем не лише розкаже історію та саму термінологію, а також дасть зрозуміти чому виникали ті чи інші проблеми в українській стендап комедії. Як на мене, це є важливий етапом у моїй роботі, щоб зрозуміти та прослідкувати глибшу причину трансформацій українського стендапу в час війни.

В останньому розділі було здійснено аналіз діяльності українських стендап клубів на прикладі:

1. Stand up Battle Club¹
2. Підпільний стендап²

У дослідженні я використовую такі **методики** як аналіз джерел, виступів та вже наявних в мережі «Інтернет» інтерв'ю. Зокрема контент-аналіз соціальних мереж.

В підсумку, я планую дослідити український стендап як окремий феномен, що тільки починає активно розвиватися, а війну як вагомий елемент, що відіграв значну роль у трансформації українського стендапу.

¹ STAND UP Battle Club [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/@stand_up_battle_club
² Підпільний Стендап [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/channel/UCwuzITdbxPSG_9PakpsKNwQ

Розділ 1. Теоретичні рамки

1.1 Сміхова культура

Перш ніж говорити про стендап та його проблематику в українському контексті, для мене, є важливо розглянути формування сміхової культури. Оскільки, я припускаю, що стендап – це не лише жарти чи розвага, а окремий механізм, що має вагоме значення та вплив в культурному середовищі людини. Тож, для початку я розглянути феномен сміхової культури, щоб зрозуміти наскільки важливу роль відіграє комедія в житті цілої людини.

Питання «популярної сміхової культури» розглядає у своїй праці «Творчість Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя й Ренесансу»³ (Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса) філософ та культуролог Михайло Бахтін (1895–1975р.). Популярна сміхова культура мала чимале значення для середньовічної людини. Як вказує М. Бахтін: «Цілий незорний світ сміхової форм і проявів протистояв офіційній і серйозній (за своїм тоном) культурі церковного і феодального середньовіччя.»⁴ Цей світ налічує різноманіття форм та їх проявлення: майданні святкування карнавального типу, окремі сміхові обряди й культи, поява блазнів й дурнів, а також велика та різноманітна пародійна література, що є частиною великого сміху народно-сміхової, карнавальної культури.⁵

Звідси випливає, що сміх та ціла культура – це протиставлення, де люди своєрідним чином намагаються відокремитися від світу реального, та перенестися у свій – вигаданий. Сміх набуває серйозного значення, як зазначає М. Бахтін:

(...), сміх має глибоке світоглядне значення, це одна з найзнаковіших теперішніх форм правди про світ загалом, про історію, про людину; це особлива універсальна точка зору

³ Бахтін М. Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і ренесансу// Вступ. Постановка проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ni.biz.ua/10/10_8/10_80936_podlinnie-pravila-dlya-obshcheniya-s-okruzhayushchimi.html (28.05.2023)

⁴ Бахтін М. Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і ренесансу// Вступ. Постановка проблеми...

⁵ Там само

на світ, що бачить його по іншому, але не менш (якщо не більш) істотно, ніж серйозність (...) якісь-то дуже значущі сторони світу доступні лише сміху.⁶

Тобто можна вважати, що сміх - це не лише про розвагу чи відсторонення від реальності, а навпаки найкращий спосіб говорити про правду таку як вона є.

«Сміх та жартівливість в Середньовіччі ставали «другою природою людини»⁷, - і протиставлялись монолітній серйозності християнського культу та світогляду, через, що і виникала потреба сміху, щоб розважити себе та розповісти власну правду. А розрадою «другої природи людини» як зазначає автор, ставали Свята дурнів, що проводились мінімум раз на рік, а від так відбулась поява блазнів, які одягались відповідно до образу. Відбувалося своєрідне вивільнення сміху, що відповідало певному святковому календарю й ставало певним ритуалом для всієї культури. Під час карнавалу, або так званого Свята дурнів скасовувалися ієрархічні рамки. У своїй праці дослідник зазначає, що всі незалежно від статусу вважалися рівними, а карнавали ставали другим світом народної культури, так званим другим життям, яке будувалося як пародія на звичайне, тобто поза карнавальне життя.⁸

Такі свята, сміх та розваги давали середньовічній людині змогу бути рівною, пародіювати реальне і тим самим виказувати власну правду. За словами автора: «Сміх розкривав світ по-новому в його максимально веселому та максимально тверезому аспекті».⁹

Тож, попри всю свою жартівливість сміхова культура Середньовіччя стала окремим механізмом, який мав свої форми та мотивації існування. Такі дії переросли в цілу культуру, яка певним чином допомагала виживати людині в суворому феодальному суспільстві. Сміх дозволяв бути вільним. Попри неофіційність таких дій люди жартували, пародіювали. Тим самим говорили правду про реальний світ у вигаданому другому.

⁶ Там само

⁷ Там само

⁸ Там само

⁹ Там само

В підсумку, я б хотіла зазначити, що роль сміхової культури є значно важливішою ніж це може здатися, на перший погляд. Вона формується навколо потреб суспільства та допомагає пройти певні труднощі, як от в Середньовіччі за допомогою сміху, пародіювали владу виказуючи її недоліки, тим самим розважалися і водночас наголошували на певній проблемі суспільства. Так само і зараз, стендап комік може жартувати з влади тим самим наголошуючи на проблемах, які виникають. Сміхова культура – це певне осмислення світу, що допомагає освітлювати реальні події в жартах: іронізуючи чи пародіюючи. Такі дії - певним чином спрощення реальної ситуації, яка у звичайному контексті не викликає навіть усмішки. Як результат, сміхову культуру, якою вона б не була можна вважати сильним інструментом для висвітлення власної правдивої історії.

1.2 Що таке стендап комедія та як вона формувалася?

Стендап комедія відносно новий жанр, який появився в середині ХХ ст. Зазвичай - це сольний виступ коміка перед живою аудиторією, головним завданням якого є виступити з авторським жартівливим монологом придуманим заздалегідь, однак не варто виключати імпровізації, запис й трансляцію виступу в соціальній мережі або ж телебаченні. Отож, в даному підрозділі я маю на меті стисло простежити формування феномену стендапу загалом та окреслити його ранішні прояви.

Стендап комедія новітній жанр, що здатен комунікувати. В цьому процесі важливим є не лише комік, що жартує, а й глядач, який реагує. Як стверджує Софі Квірк лекторка Кентського університету та дослідниця у сфері гумору та театру у своїй праці «Чому стендап має значення: Як коміки маніпулюють та впливають» (Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence): «Стендап – складна взаємодія. Він вимагає високої інтерпретації компетентності від аудиторії, яка повинна йти в ногу з глибоко заплутаним способом спілкування, розрізняючи істинну й іронію, та навігацію по сірих зонах між

ними»¹⁰. Натомість виконавець, тобто комік, на думку авторки, повинен володіти майстерними навичками ораторства та управління аудиторією.¹¹

На противагу Софі Квірк професор американських студій Л. І. Мінц у своєму напрацюванні «Стендап комедія як соціальна та культурна медіація» наголошує на важливості підкреслювати відносну прямоту спілкування гумориста та аудиторії, а також пропорціональну почерговість за комічною поведінкою та діалогом паралельно розвитку сюжету і ситуації.¹²

Звідси, випливає, що стендап комедія – це діалог між коміком та глядачем, який тісно пов'язаний на взаємодії та реакції. Гуморист дає глядачу жарт, який той повинен зрозуміти, а з часом й відреагувати. Тож, жартувати, це також й про правильну комунікацію, комік повинен стати оратором.

Якщо розглядати етимологію та погодження самого терміну, то Олівер Дабл учасник Кентського університету у своєму напрацюванні «Походження терміну стендап комедії» зазначає, що визначення стендапу появляється в Оксфордському словнику в 1966 році. Проте самі згадки терміну з'явилися раніше й в інших публікаціях 1956, -58, -52 років. За словами дослідника проблема полягає в тому, що кожне з визначень стендапу мало різне написання: Стенд-ап/стендап/стенд-ап, а до Оксфордського словника врешті ввійшло stand-up comic. Тому і не дивно, що це спровокувало такі поштовхи для роздумів.¹³

Як висновок, стендап як самостійне відгалуження комедії почав існувати лише у половині ХХ століття. До того це були лиш прояви сольо розважальних та ораторських дійств, як до прикладу софісти чи середньовічні придворні дурні про значення яких у своїй дисертації розказує доктор наук в школі Паула Кюффа в Сполучених Штатах Джиліан Белангер. Тож, попри те, що сам жанр стендапу виник недавно його прояви були й раніше.

¹⁰ Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Bloomsbury. Publishing Plc, 2015 pp. 3-4

¹¹ Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Bloomsbury Ibid. p. 4

¹² Lawrence E. Mintz//Standup Comedy as Social and Cultural Mediation// Vol.37, No. 1, Special// Published by: Johns Hopkins//University Press // p. 71 URL: <https://www.jstor.org/stable/2712763?Search=> (28.05.2023)

¹³ Double O. The origin of the term 'stand-up comedy' URL: [https://www.academia.edu/51477516/The_origin_of_the_term_stand_up_comedy_\(28.05.2023\)](https://www.academia.edu/51477516/The_origin_of_the_term_stand_up_comedy_(28.05.2023))

Це стверджує й науковець Л. І. Мінц в його напрацюванні у своїй статті: «Стендап можливо найстаріший, найбільш універсальний та значущий у формі гумористичного висловлювання».¹⁴ Також додає, що довгий час стендап як форма комедії був недооцінений, оскільки комедійні фільми та література були на статус вище. Зрештою науковець вважає, що саме цей жанр комедії є найдовшим історично й найцікавішим з усіх проявів гумору в масовій культурі.¹⁵

Джиліан Белангер у своїй дисертації «Говорити правду до влади: стендап коміки як софісти, джестери та активісти» зазначає, що сольні розважальні заходи появляються ще у Давній Греції та Середньовіччі. Однак, варто зазначити, що дослідниця розглядає стендап комедію та її гумористів більше як ораторів, чийми попередниками були софісти та придворні дурні Середньовіччя. Натомість я спробую оглянути те ж явище з іншого боку, взявши за основу гумориста, в цьому випадку стендап коміка як того, хто прагне вказати на важливе та наболіле жартома.

Як розглядає Джиліан Белангер у своїй дисертації в середині 5 століття в Греції появляються вчителі ораторського мистецтва, які мандрували з міста в місто та роздавали свої знання за кошти. Цими вчителями, називали софістів, що походило від слова *sophos* – мудрий. На думку дослідниці, софісти схожі в той спосіб, що обидва прагнуть змусити людей подивитися й зрозуміти, що все очевидне не настільки очевидне і потрібно продовжувати дивитися. Окрім того, обидва повинні їхати й продавати свої послуги ораторства по різних містах та навіть залах.¹⁶

Отож, я не можу розглядати софістів як гумористів, що започаткували сольний гумористичний номер перед публікою, однак їхня роль в історії стендапу є важлива, бо вони були одні з перших, хто вчив ораторському мистецтву та намагався подивитися на речі під іншим кутом зором, як зараз це пропонують зробити стендап коміки.

¹⁴ *Lawrence E. Mintz//Standup Comedy as Social and Cultural Mediation Ibid p. 71*

¹⁵ *Ibid 71*

¹⁶ *Belanger J. Speaking Truth to Power: Stand-Up Comedians as Sophists, Jesters, Public Intellectuals and Activists University of Rhode Island: 2017. Ibid p. 26*

В 11 столітті розважальні виступи не зникають, а стають частиною масової культури, важливими персонажами якої ставали придворні блазні, джестери. Як зазначає Михайл Бахтін у своїй праці «Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і Ренесансу» їхньою метою було розважати вищих за них станом особистостей. Роль блазнів у всій сміховій культурі була значущою, оскільки за автором: «Він (сміх) протистояв брехні та вихвалянню, лестошам та лицемірству. Ця правда сміху знижувала владу, поєднувалася з лайкою – соромом. Носієм такої правди був і середньовічний блазень».¹⁷

Отож, виглядає так, що саме середньовічний дурень виступає ось тим посередником між смішним уявним та реальним світом. Блазень стає посередником для передачі сміху, що перебирає на себе ціла Середньовічна сміхова культура.

Як зазначає М. Бахтін, блазня ніхто не сприймав серйозно, що і давало йому змогу говорити реальні факти через дурощі.¹⁸ На мою думку, в цьому і є сам інтерес до стендапу як такого. Можливість говорити правду жартами. З XVI століття відбувся спад популярності блазнів, вони все частіше почали з'являтися на сторінках різної літератури. Одним з відомих авторів став Шекспір, а також менш відомий письменник Рабле, феномен якого Бахтін і розглядає у власній праці.

В XX століття, як вказує Л. І. Мінц, використання стендапу постає як основа водевілю і бурлеску.¹⁹ Розвага, що теж супроводжується універсальними традиціями публічного жарту та стає частиною культурного життя. Згодом в Америці зароджуються уже відомі нам комедійні клуби, які стали частиною звичного нам життя. Також автор вказує, що сам текст жарту не є важливішим за

¹⁷ Бахтін М. Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і ренесансу // Вступ. Постановка проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ni.biz.ua/10/10_8/10_80936_podlinnie-pravila-dlya-obshcheniya-s-okruzhayushchimi.html (28.05.2023)

¹⁸ Бахтін М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса // Глава первая. Рабле в истории смеха Москва, 1965р. Там само

¹⁹ Lawrence E. Mintz // Standup Comedy as Social and Cultural Mediation // Vol.37, No. 1, Special // Published by: Johns Hopkins // University Press // p. 72 URL: <https://www.jstor.org/stable/2712763?Search=> (28.05.2023)

контекст та процес, коли він був проговорений, оскільки це теж залежить від соціальної ситуації, що навколо.

Як на мене, автор чітко зауважив важливість різниці у сприйнятті гумору. Оскільки під час виступів у стендап коміків часто повторюються жарти й ця практика є звичною, однак місця чи спосіб їхнього донесення інший. А сприйняття будь-якого жарту є широким так, як соціальний контекст в залежності від місця міняється.

Тож, провівши паралель між софістом, блазнем та стендап коміком можна зауважити, що кожен із них має одну і ту саму роль: вони говорять правду за допомогою жарту. Використовуючи іронію, прямоту, гіперболізацію. Вони наголошують на важливому та болючому, однак застосовують сміх.

1.3 Стендап як інструмент впливу

Зазвичай люди не готові сприймати комедію за серйозні матерії, для них це все ще лишається розвага, щоб забути про складний робочий день або проблеми. Однак, як я це вияснили, сміхова культура якою вона б не була – це завжди про щось. Тож, для мене важливим є зазначити про можливість стендапу впливати на свою аудиторію та мати певне значення.

Проблематику впливу та маніпуляцій у стендапі розглядає американська дослідниця Софі Квірк. У своїй праці «Чому стендап має значення: Як коміки маніпулюють та впливають» вона вказує: «Ніколи не недооцінюйте значення веселощів»²⁰. На її думку, гумор часто відкидають, оскільки він спрямований на розваги й таким чином стає популярним. Проте саме завдяки цим показникам він охоплює велику аудиторію й може мати вплив.²¹

Звідси випливає наступне, саме ця легкість та, на перший погляд, не значущість і є тими елементами, які допомагають стендапу, зокрема коміку набрати чималу аудиторію. Надалі маючи уже власних слухачів є можливість висвітлювати власні думки та спостереження. Часами це можуть бути ідеї з глибоким сенсовим навантаженням, як от власна позиція. Тож, значною

²⁰ Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Bloomsbury Publishing Plc, 2015 p. 151

²¹ Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Ibid p. 151

перевагою є відсутність навантаження. Кожен обирає собі того коміка з яким йому комфортно, а коли жартують про складні події – це все йде у формі несерйозного. Таким чином для коміка це велика можливість наголосити на якусь проблему з якої можна як і посміятися, так і задуматися без надзусиль.

Як вказує Софія Квірк у своїй праці: стендап робить важливий внесок у соціальне життя. Оскільки є одним із каталізаторів, який дає можливість переузгодити ставлення та поширення нових ідей.²² Комедія, на думку авторки, є важливим елементом, оскільки через свою популярність та масовість здатна не лише наголошувати на проблемах, а й робити «реальні, конкретні зміни». На цьому етапі стендап стає не лише умовною грою в веселощі, а й важливим елементом для впливу та змін.

Тобто, ментально людина сміється, а з часом через призму жарту може зосередитись на проблематиці. Як приклад, під час виступу людина може посміятися з проблем, які виникають. Умовно комікеса розповідає про сексуальну об'єктивацію жінки. Під час виступу такий жарт може здатися смішним, однак коли глядач виходить з зали, він усвідомлює, як можна розв'язувати цю проблему в суспільстві. Звідси виникає наступне: у глядача формується позитивний вплив на думку, що заставив задуматися над проблемою і надалі змінити її, або ж виникає проблема «червоної лінії», коли жарт був не вдалим і публіка його цілком не сприйняла.

«Червона лінія» у стендапі – це межа жартів за яку не варто виходити. Кожен комік визначає цю межу для себе по різному. До прикладу як вказує Василь Байбак у подкасті «Поміж»: «В цілому комедія жартується про те в чому в тебе є досвід»²³. І якщо виходити за ці рамки, то часто люди можуть просто не зрозуміти, бо це є тим чого комік раніше не переживав – певною мірою відчуватиметься фальш. Зокрема, коли пишеться сценарій гуморист має

²² Ibid p. 23

²³ Василь Байбак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ> [15:34 - 15:37]

розуміти, що серед його публіки є велика кількість людей, яка може зрозуміти по різному.

Тобто звідси випливає, що які б жарти не були різносторонніми є межа, яку комік визначає, а слухач в будь-якому випадку визначає правильності цієї межі. Зокрема цікавою в даному контексті є думка Софі Квірк, яка розглядає стендап як соціальну критику, де активну участь у творенні жарту бере як глядач, так і комік. За словами авторки:

Якщо матеріал коміка повинен функціонувати як соціальна критика, роль глядача полягає в тому, щоб підтвердити (або іншим чином) висунуті ідеї. Вони можуть погодитися, підтримавши коміка сміхом і співпрацею, або не погоджуватися, порушуючи обмін такими реакціями, як мовчання або лайки.²⁴

Тобто глядач у цьому випадку є головним. Саме він є тим хто може впливати на жарти, реагувати та давати певний опір, якщо те, що сказав комік - було не доречним.

Принципу гумор-зброя притримується й М. Бахтін. У вже згаданій праці автор пише: «Він (сміх) завжди залишався вільною зброєю в руках самого народу».²⁵ На його думку, сміх відкривав світ по-новому, з його веселої й реальної точки зору. Також сміх, попри спроби легалізації завжди належав народу і не мав повністю офіційного статусу.

Отож, можна зробити висновок, що стендап це певним чином зброя або ж навпаки впливовий механізм у руках самого коміка, який завдяки своїй легкості може впливати на людину та поширювати нові ідеї та думки. І зазвичай такий механізм є корисним, оскільки це дає можливість об'єднати навколо себе людей зі спільними інтересами, тим самим створивши власну спільноту.

²⁴ Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Bloomsbury Publishing Plc, 2015 Ibid p.3-4

²⁵ Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса // Введения. Постановка проблемы Москва, 1965р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.booksite.ru/fulltext/bah/tin/fra/nsu/ara/ble/1.htm>

Розділ 2

2.1 Формування українського стендапу в контексті популярної сміхової культури України

Перш ніж говорити про український стендап важливо окреслити рамки популярної сміхової культури України, оскільки та, певним чином впливає на формування комедійного жанру стендап. Активний розвиток сміхової культури незалежної України припадає на тяжкі 90-ті, а також містить багато ідей орієнтованих на радянський ринок, деякі з них відокремлюються і формують власний незалежний гумористичний ринок з часом, а інші й надалі продовжують писати жарти на радянські мотиви.

Сміхову культуру українців розглядає у своїй праці «Негативний risus factor: архетипи сміхової культури проти сміховинності політичного безкультур'я в Україні нульових років» Геннадій Краснокутський, доцент кафедри культурології Одеського політехнічного університету. На думку автора, сміхова культура незалежної України є історичним спадкоємцем радянського минулого й подальший розвиток зазнає схожого еволюційного дискурсу: від чорногуморної «істерії жаху» до недбало прихованого гомеричного реготу.²⁶

Тож, надалі варто розглядати розвиток українського стендапу з урахуванням радянської, а той російської сторони, оскільки вони мають спільні точки дотику від яких й формується унікальна комедія незалежної України. Окрім того, важливо зазначити, що відбулась поява технологій у ХІХ столітті, що спричинило новий вигляд популярної сміхової культури загалом. І якщо в епоху ренесансу для створення сміху були потрібні карнавали, література та безпосередня участь у цих процесах, то зараз це все перенеслося в телебачення та інтернет, що є засобами популяризації та інтерпретації культури в мережі.

Як зазначає медіа НВ у своїй статті на тему «Сміх в часи криз» Інтернет став так званим «домом сміху», оскільки щодня відкриваючи соціальні мережі,

²⁶ Геннадій Краснокутський//Докса- 2011 — Вип.16// Негативний Risus-factor: архетипи сміхової культури проти сміхотворності політичного безкультур'я в Україні нульових років// с. 176-177 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa16/175-180.pdf>

як вказує видання: «(...) ми бачимо сотні веселих гіфок, демотиваторів, фотожаб, читаємо нотатки друзів про дотепні вислови їхніх дітей, сміємось над витівками кумедних котів».²⁷ Як на мене, важливо теж зауважити, що появляються нові гумористичні шоу, а в 1990-их нові телепередачі, що вплинули на стрімкий розвиток сміхової культури. Формується нова незалежна українська комедія, яка вже зараз є класикою для сучасного коміка.

Українська сміхова культура зазнає свого розвитку з встановлення Незалежності України. Як зазначає медіа ВІТ.UA до розпаду СРСР український гумор був не настільки різноманітним, й до нього входило лиш декілька творів, як от: лист запорожців турецькому султану і ряд українських письменників, серед яких Іван Котляревський з бурлескно-національним осмисленням «Енеїди»; Степан Руданський, що придумав «співомовки»; батько українського театру і комедії Іван Карпенко-Карий і класик сатири Остап Вишня відомий своїми «усмішками». Всі вони й заклали основи українського гумору.²⁸ Натомість здобуття Україною незалежності в 90-их роках ХХ століття спровокувало розвиток нової української комедії. Як зазначає медіа ВІТ.UA появляється новий телегумор, на світ з'являються культові передачі, як от: «Маски Шоу», «Джентльмен-Шоу», «Шоу Довгоносиків» тощо.²⁹ Щодо останнього то Віктор Розовий, львівський комік та учасник «Ліги сміху» у своєму інтерв'ю команді проекту СПАЛАХ зазначає: «Довгоносики – це класика гумору».³⁰

Здебільшого телепередачі, як вказує видання, перероблялись на російський ринок, проте «Шоу Довгоносиків» та згодом Верка Сердючка зі своїм «СВ-шоу» стали знаковими для розвитку україномовної частини української комедії.

²⁷ НВ. Сміх в часи криз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/smih-u-chasi-kriz1090219.html> (20.06.2022)

²⁸ Вітовська В. Від «Маски-шоу» до Дурнева: коротка історія українського гумору // 21 грудня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ua/2020/12/kоротка-istoriya-ukrayinskogo-gumoru/>

²⁹ Вітовська В. Від «Маски-шоу» до Дурнева: коротка історія українського гумору Там само

³⁰ Нова українська комедія | СПАЛАХ | Друга серія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=PBNpCIv9oWs>

Телевізійні гумористичні шоу 90-их були певним наслідуванням західного ринку: традиція німого кіно, професійне дуркування Чарлі Чапліна і Бастера Кітона.³¹

Однак, було й наслідування радянської спадщини. Як от персонаж Верки Сердючки, який на думку українських націоналістів, сміявся з української народної культури як такої, що слугувало імперіалістським мотивам.³² Також трансляція деяких шоу відбувалась на російський ринок. Це все було продуктом лихих 90-их, що викликало потребу розважитися, а як зазначає Геннадій Краснокутський у своїй статті: «(...) «лихі дев'яності» на пострадянському просторі було не так до сміху, як до жаху чи принаймні до істерії».³³ Тож, як на мене, реакцією стали подібні програми, які пародіювали й створювали щось абсурдне. Якщо провести паралель з теорією М. Бахтіна жарти цього часу ставали певним висвітленням правди складних 90-их.

Згодом формується новий напрям жартів, на думку Г. Краснокутського – це гумор, що схожий на невдалий прототип жовтої карикатури на вигляд як типова «передреволюційна» ситуація в культурі, де відбувається переростання гумору в сатиру й боротьба проти цензури.³⁴ На мою думку, це здебільшого продукти масового виробництва, які почали формуватися в цей час.

Зокрема на розвиток сміхової культури в радянській Україні вплинув західний стендап. Як вказує Ганна Трегуб у своїй статті «Стендап and fight» поки жанр стендапу розвивався в США і Британії завдяки комедійним клубам та комерційному телебаченню, радянський громадянин не міг поділяти смаки та звички "прогнилого Заходу", однак відставати теж не варто. Тому замість клубів та жартів були естрадна сцена, був театр, і таке-сяке уявлення, притлумлений спогад про вар'єте ще царського часу і роль конференсьє. З часом в СРСР почали

³¹ Вітовська В. Від "Маски-шоу" до Дурнева: коротка історія українського гумору // 21 грудня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ua/2020/12/kоротка-istoriya-ukrayinskogo-gumoru/31> Вітовська В. Від "Маски-шоу" до Дурнева: коротка історія українського гумору // 21 грудня

³² Сергій Єсельчик // "Критика"//Березень 2011//Рік XV, число 3-4 (161-162)(с. 24-28) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://m.krytyka.com/ua/articles/shcho-ukrayinskoho-v-ukrayinskiy-pop-kulturi>

³³ Геннадій Краснокутський//Докса- 2011 — Вип.16// Негативний Risis-factor: архетипи сміхової культури проти сміхотворності політичного безкультур'я в Україні нульових років//с. 175-180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ua/2020/12/kоротка-istoriya-ukrayinskogo-gumoru/>

³⁴ Геннадій Краснокутський//Докса- 2011 — Вип.16... с. 4

виготовляти перший масовий телеприймач "КВН-49" 1948 року, який потім сформував велику субкультуру від якої відштовхувалися українські гумористи.³⁵ В Україні, як вказує авторка: «(...) в той час не бракувало своїх гумористів, що виконували свої твори у жанрі, близькому до стендапу, проте їхньою прерогативою лишалося українське радіо, а не всесоюзне телебачення.»³⁶

Як вказує, вже вище згадане медіа у 2000-ні роки в Україні популярним стає російське шоу Comedy Club, воно стає новим майданчиком для гумору. На основі російської телепередачі в Україні починають створюватися свої проекти: Comedy Club Ukraine, з якого потім формуються гумористичні шоу як от «Файна Україна», «Педан-Притула Шоу» тощо. Велику роль в формуванні українського гумористичного ринку відіграло, на той момент, популярний російський проект КВК: його вихідці робили власні комедійні шоу, як от зазначає медіа ВІТ.УА у 2005 році в екранах телевізорів появляється вечірнє гумористичне Шоу «95 квартал», який з часом творить власну корпорацію гумору. Появляються такі проекти як «Розсміши коміка», «Ліга Сміху» тощо.³⁷ Водночас це стає стартом кар'єри для багатьох молодих коміків та їхнього більш незалежного творення української культури стендапу.

Новою гілкою у творенні української сміхової культури є стенд-ап. Появляються нові клуби, які творять нову комедію не схожу на 95 Квартал чи інший масовий гумор. Як вказує Свят Загайкевич, засновник українського стендап клубу «Підпільний стендап» у своєму інтерв'ю проєкту «Ісландія»: «(...) тримати ось цей баланс, щоб глядач якось підтягувався трохи до твого гумору. Щоб кожен раз, ось він посміявся з чогось і в нього якісь звивини у мозку, якось... запрацювали (...)».³⁸ Такий спосіб жартувати спонукає глядачів до роздумів, і не дає прями жарту для сміху, як це робить масове продукування гумору «95 Кварталу».

³⁵ Трегуб Г. Стендап and fight [Електронний ресурс] / ГАННА ТРЕГУБ // Український тиждень. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/stendap-and-fight/>.

³⁶ Трегуб Г. Стендап and fight [Електронний ресурс] / ГАННА ТРЕГУБ // Український тиждень....

³⁷ Там само

³⁸ Загайкевич: @Underground StandUp / Підпільний Стендап, вразливі коміки, ви*єбони Щегеля, “Вар'яти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FKx3jCB5R1M> [38:01-38:16]

Натомість Антон Тимошенко, український стендап комік в інтерв'ю для видання *Vazilik* зазначає: «Щороку в стендапі стає більше україномовних коміків. Дедалі частіше коміки приходять у стендап не з КВК, а з власної школи розуміння смішного. Розглядають більше глибоких тем, більше соціально-політичної сатири».³⁹ Тож, в такому випадку стендап став реакцією на застарілий масовий гумор і почав формуватися, як своєрідний незалежний ринок.

Як результат, творення сміхової культури незалежної України на кожному з її етапів є провокацією на той чи інший період в її історії. Сучасна українська комедія творить нові рамки за допомогою технологій, однак, я припускаю, водночас застрягає в умовній колісці радянської спадщини з якої поступово намагається вирватися. Яскравими прикладами є формування українського стендапу.

2.2 Проблематика українського стендапу на її ранніх проявах

Проаналізувавши попередній підрозділ, можна зробити висновок, що у формуванні української сміхової культури певне місце займає комедійний ринок росії у вигляді телешоу КВК, *Comedy Club* тощо. Тут виникає певна проблематика української комедії, що супроводжується залежністю від російського та потребою визнання українського.

Важливо зауважити, що український гумор досить довгий час перебував у тіні російського. Наявність КВК та схожих передач зупиняли розвиток українського, а відтак формувався комплекс меншовартості, де українець не сприймав українське повноцінним, натомість російський продукт був головним.

Український стендап комік Василь Байдак у подкасті «Поміж» зазначає, що КВК в часи його молодості було дуже популярним і масовим. Всі команди, що займалися гумором хотіли потрапити на головне шоу, яке якраз відбувалося в Москві. Тут виникає наступна перешкода, про яку зазначає комік: «Велика проблема КВН була в зросійщені. До прикладу, те, що КВН повністю був

³⁹ *Коротенко О.* Український стендап: чому він вартий уваги та як потрапити на сцену // 06.02.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bazilik.media/ukrainskyj-stendap-chomu-vin-vartyj-uvahy-ta-iaipotrapyty-na-stsenu/>

російський, бо ти розумів, що тобі там треба йти в москву, (вона) російськомовна була».⁴⁰

Відповідно, якщо україномовна команда, що пройшла в Вищу Лігу, шоу яке якраз показували по телебаченню по всьому пострадянському просторі. Вона повинна була перекласти усі свої жарти на російську, щоб її хоч якось зрозуміли. І тут виникає наступна проблема про яку розказує нам комік. Переклад жартів з української на російську не означає, що успіх буде однаковий. Як приклад він наводить україномовну команду Млинів, яка переклавши жарти на російську виступила жахливо, попри свій україномовний успіх в Україні. Як зазначив Василь Байдак: «Була втрачена ідентичність».⁴¹

Однак це ще не все, за словами стендапера, якщо україномовний комік захоче увійти в російську команду, то скоріш за все навколо нього будуть крутитися стереотипні ролі якогось недалекого, або хлопця зі села.⁴²

Такі стереотипи – це є власне те, чим займається російська пропаганда для знецінення всього українського. Прикладом є не лише україномовні команди КВН, а ще ранішній продукт популярного медійного дуету Тарапуньки та Штепселя, який є яскравим втіленням стереотипів про які говорив Василь Байдак у подкасті «Поміж».

«Тарапунька і Штепсель» - це український комедійний дует, що складався з двох акторів: Юрія Тимошенка та Юхима Березіна. Цей дует був двомовним: перший говорив українською мовою, а фактично суржиком, другий – російською.⁴³ Як вказує науковиця Лариса Масенко у своїй статті «Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації субординативного білінгвізму»: «(...) у підсвідомість масового глядача «ненав'язливо» вводилось сприйняття російської мови як норми спілкування, а української - як її порушення. Мовлення Тарапуньки мало продемонструвати комічність і

⁴⁰ Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ> [27:30 - 27:40]

⁴¹ Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації... [28:18]

⁴² Там само

⁴³ Масенко Л. СМІХОВА КУЛЬТУРА ЯК СТРАТЕГІЯ ПРИНИЖЕННЯ МОВИ В СИТУАЦІЇ СУБОРДИНАТИВНОГО БІЛІНГВІЗМУ / Лариса Масенко. // МОВА І СУСПІЛЬСТВО. – 2011. С. 94

недолугість української мови, порівняно з розвиненою повно структурною російською».⁴⁴

Впливає, що маніпуляція мовою легко сприймається в масовій культурі. Формується сприйняття українця як образ, якого потрібно стидатися, а постать росіянина та російської мови стає чимось величним. В результаті появляється комплекс меншовартості та знецінення українського продукту, що, на мою думку, супроводжується наступними діями: перешкоджання розвитку незалежного українського гумору та наголос на всьому російському або ж вплетення російського контексту в український.

Зокрема варто розглянути феномен Верки Сердючки. Її вважають, одним із перших персонажів модерного українського стендапу. Феномен Верки Сердючки у своїй праці розглядає український історик Сергій Єкельчик «Що українського в українській поп-культурі?». Її "СВ-Шоу", ток-шоу, яке виходило на екранах російського та українського телебачення з 1997 до 2002 року у свій час стало культовим і навело чимало галасу серед культурної еліти двох просторів.

Науковець вказує на приклад Верки Сердючки, як на досить суперечливу постать в історії популярної сміхової культури, через костюмований образ жінки в тілі чоловіка, мішану мову тощо. Цей образ не сприймали ні російські шовіністи, ні українські націоналісти, і роль в цьому відіграє мова, а саме суржик української та російської.⁴⁵ Зокрема, Сергій Єкельчик пише про значення мови, яка впливає на формування думки про конкретного персонажа.

С. Єкельчик пропонує розглядати Сердючку як блазня, який поступово у згоді з українською культурною традицією, змушує своїх глядачів сміятися з власних культурних стереотипів і упереджень. Тим самим, як стверджує автор: «(...) виступи Сердючки цілком можуть становити живу українську народну культуру сьогодення, національну масову культуру у двомовній країні з невизначеною національною ідентичністю».⁴⁶ Також автор зазначає, що

⁴⁴ Масенко Л. Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації суборденативного білінгвізму... с.94

⁴⁵ Сергій Єкельчик // "Критика"// Березень 2011 // Рік XV, число 3-4 (161-162)(с. 24-28) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://m.krytyka.com/ua/articles/shcho-ukrayinsko-ho-v-ukrayinskiy-pop-kulturi>

⁴⁶ Сергій Єкельчик // "Критика"// Березень 2011 // Рік XV, число 3-4 (161-162)(с. 24-28)

мовозмісний персонаж Верки швидко став популярним, і значну роль в цьому відіграла мова: суржик, який був мовою низької культури, тобто зрозумілий та народний для більшості населення.

Як результат, ми сприймаємо Верку Сердючку як українського персонажа, який використовує прийоми, що знецінюють українську культуру: використання суржику, що притаманне низькій культурі.

В підсумку, попри певні суперечності феномен Верки Сердючки можна розглядати як вплив на формування української культури та її ідентичності. Засобами якої є мова та образ певного героя або ж коміка, в діях якого проявляється ідентичність приналежна певному народові, оскільки Верка Сердючка у своїх «СВ-Шоу» розмовляє суржиком, притаманною говіркою для більшості частини українського народу. А також висміює власні культурні стереотипи й упереджень. Всі ці ознаки разом формують персонажа та виявляють його культурну приналежність. Однак, не варто забувати про проблему знецінення всього українського, чим протягом довгих років займалася росія. Український контекст вписується в російський, а ідентичність персонажа є не до кінця визначена, наче намагається всидіти на двох стільцях одночасно.

Зокрема вплив мало й російське КВК про яке розказує Василь Байдак. Після нього з'являються різні телешоу і якщо на українському ринку – це «Ліга Сміху», то в росії – це Comedy Club, і що головне Стендап на ТНТ. Звідси випливає наступна теза: зросійщення стендапу.

За словами Василя Байдака у подкасті «Поміж» до війни в Україні дивилися дуже багато російського стендапу, оскільки був Газпром який фінансував цю справу.⁴⁷ Зокрема комік наголошує: «Ніхто не розумів навіщо давати кошти українському стендапу якщо є російський. Він більш потужний, люди дивляться».⁴⁸ Про цю проблему говорить й львівський стендап комік Вадим Дзюнько в інтерв'ю для Детектор Медіа: «Як на мене, люди просто звикли

⁴⁷ Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ>

⁴⁸ Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: Там само [33:05 – 33:17]

дивитися цей контент. І в нас є комплекс меншовартості, через який людям здавалося, що ми не маємо нічого цінного»⁴⁹. Звідси випливає, що український стендап довгий час був недооцінений, через велику увагу до російських передач даного жанру.

Однак, важливо зазначити, що попри низьку популярність український стендап все таки розвивався, хоч і поступово. До початку повномасштабного вторгнення появляється чимало нових коміків, які створюють нові шоу. Зокрема проєкт Свята Загайкевича «Підпільний стендап», який об'єднав навколо себе творчих людей. Як на мене, український стендап, певний час залишався в тіні, проте розвивався у своєму темпі й чекав на свій час.

⁴⁹ Буняк В. Комік і подкастер Вадим Дзюнько: «Стендап — це комедія спостережень» [Електронний ресурс] / Валерія Буняк // detector.media. — 2022. — Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/community/article/206173/2022-12-21-komik-i-podkaster-vadym-dzyunko-stendap-tse-komediya-sposterezhen/>

Розділ 3. Трансформації українського стендапу в час війни

Протягом останніх років український стендап зазнав чималого розвитку. Зокрема поступово зріс інтерес з боку глядачів. Такі дії сприяли появі нових коміків, а відтак і стендап клубів. Важливу роль у цьому процесі відіграв Інтернет, за допомогою якого кожен комік тепер може ділитися своєю творчістю і для цього не потрібно йти на телебачення й слідувати цензурі чи радянського типу жартам, які довго побутували в українському комедійному просторі. Стендап стає проявом незалежного українського гумористичного ринку.

Певного успіху український стендап зазнав уже під час Covid-19. Як зазначає Богдан Слепокура, засновник стендап клубу STAND UP Battle Club для видання Forbes: «Роки пандемії підіграли публіку. YouTube-канал STAND UP Battle Club у ковідний рік зріс уп'ятеро: з чотирьох тисяч підписників до двадцяти. Першим концертом за часів коронавірусу у Львові був стендап».⁵⁰ Тобто до повномасштабного вторгнення уже було розуміння, що український стендап розвивається. Однак, як на мене, на той момент він все ще залишався нішевим продуктом до якого не всі були готові.

З початком повномасштабного вторгнення ситуація змінилася. Як зазначає все те ж видання: «Війна посилила запит на стендап, але ускладнила пошук тем».⁵¹ Збільшився попит, а відтак зросла популярність даного жанру серед українців. Стендап комік Василь Байдак у подкасті «Поміж» припускає, що бум стендапу відбувся, бо це те що потрібно людям, а стендап коміки розказують про реальне й те, що близьке.⁵²

Тут варто наголосити, що самі зміни відбулися й у самому стендапі: як лінгвістичні, так і у вигляді нового формату, що вивели жанр на новий рівень. А

⁵⁰ Карманська Ю. Бум стендапу. Нове покоління гумористів наздоганяє «Квартал 95» і «Дизель Шоу». Як вони заробляють на жартах та будують індустрію [Електронний ресурс] / Юлія Карманська // Forbes. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://forbes.ua/inside/bum-stendapu-nove-pokolinnya-gumoristiv-nazdoganyae-poperednikiv-yak-voni-zaroblyayut-na-zhartakh-ta-buduyut-industriyu-25082022-7691>.

⁵¹ Карманська Ю. Бум стендапу. Нове покоління гумористів наздоганяє «Квартал 95» і «Дизель Шоу». Як вони заробляють на жартах та будують індустрію...

⁵² Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ>

легкість та щирість стендапу стали тими чинниками, що притягають. Зокрема спостерігаються видозміни пов'язані з темами на які жартують коміки. Приклад Антона Тимошенка, який до війни жартував про політику, а з початком вторгнення додалися жарти про війну та ще й англійською мовою. Як приклад його останній виступ «Стендап в Києві у военний час» (автор. перекл.)⁵³-

Однак найбільша трансформація, яку зазнав сучасний український стендап в час війни – це, як на мене, швидка адаптація та допомога українській армії. Попри здавалося ризик жартувати в час війни стендап став актуальним: як у вигляді тем, так і у зборі коштів на потреби військових. Попит на стендап в час війни зріс, оскільки він набув нового значення: місце, де можна і посміятися, і задонатити. І обидва варіанти, як на мене, є тим, що потрібно людині у тяжкий час як війна.

Тож, надалі я пропоную розглянути діяльність двох найбільш знакових українських стендап клубів. А також розглянути декого з коміків, які туди входять. До того ж це допоможе прослідкувати зміни, які відбулися в час війни. Для аналізу я обрала Stand up Battle Club⁵⁴ та Підпільний стендап⁵⁵. Їхню трансформацію, я спробую простежити за допомогою аналізу інтернет публікацій та контент-аналізу обидвох стендап клубів.

3.1 Підпільний стендап

Для початку я пропоную розглянути «Підпільний стендап». Це об'єднання київських коміків, засновником якого є Свят Загайкевич. Стендап клуб розпочав свою діяльність ще у 2016 році в Києві й поступово набирал оберті. З часом виступи коміків почали виходили на платформі «YouTube», з'являлись нові комедійні формати.

⁵³ (ориг. " Stand-Up Comedy In Wartime Kyiv») Anton Tymoshenko – Stand Up Comedy in Wartime Ukraine: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ>

⁵⁴STAND UP Battle Club [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/@stand_up_battle_club

⁵⁵ Підпільний Стендап [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/channel/UCwuzITdbxPSG_9PakpsKNwQ

Однак з початком війни, на мою думку, «Підпільний стендап» застав піку своєї популярності і буде знаходитися там ще довго. І це заслужено, оскільки його можна вважати, одним з перших, хто почав формувати український ринок стендапу і з війною це лише посилилось. Вони укріпилися, разом з цим зростає й прихильність глядачів. Зокрема більшість коміків учасників є найбільш популярними в Україні. Серед них Настя Зухвала, Василь Байдак, Сергій Ліпко, Свят Загайкевич, Антон Тимошенко, Свєта Нєможина тощо.

Спершу, я хочу звернути увагу на Василя Байдака – українського стендап коміка. Під час війни його виступи набрали шаленої популярності та стали чи не найбільш переглянутими у мережі «YouTube». До прикладу, «стендап про родичів у Росії та повернення в Київ» зібрав близько мільйона переглядів.⁵⁶ В той час, як один із його російськомовних стендапів до війни «про рієлторів, село і помідори» (автор. перекл.)⁵⁷ не набрав навіть 200 тисяч. Однак його цінність як стендап коміка полягає не лише у переході на українську мову під час виступів та великих переглядах, а й в тому, що за допомогою стендапу він збирає гроші на допомогу українській армії.

До повномасштабного вторгнення Василь Байдак займався комедією абсурду. Тобто жарти, з якими він виступав були відірвані від реальності, натомість початок війни приземлив його. Як каже сам комік в інтерв'ю для Суспільне культура: «Він (його гумор) став комедією спостереження».⁵⁸ На його думку, такий формат допомагає залишатися в актуальному, у війні та водночас бути з людьми на одному зв'язку, а не вдавати, що нічого не сталося і продовжувати жартувати на абсурдні теми наче нічого не відбувається.⁵⁹

⁵⁶ Василь Байдак - стендап про родичів у Росії та повернення в Київ | Підпільний стендап [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HyVFwryNuW4&t=1s>

⁵⁷ (ориг.) Василий Байдак – стендап про риелторов, деревню и помидоры | Подпольный стендап [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=voOzoYeI56A>

⁵⁸ Василь Байдак: жарти в Ягідному, гуманітарна допомога та як зустріли війну "воробушки"/Артилерія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=z27416Hn6yo&list=PLa6RrfyIRW7Rjwfn4f54G_riYdm0sbdEP&index=29 [11:12 – 11:18]

⁵⁹ Василь Байдак: жарти в Ягідному, гуманітарна допомога та як зустріли війну "воробушки"/Артилерія...

Як на мене, в цьому випадку поки, що не можна говорити про трансформацію жанру стендап як такого. Здебільшого цей процес відбувся лише у самого коміка, який під час війни змінив напрям та стиль своїх жартів.

Однак, варто поглянути на інший аспект у його виступах: за допомогою стендапу, комік збирає кошти на допомогу військовим, а також бере участь у благодійних проєктах.

З початком війни, як і більшість українців Василь Байдак почав займатися волонтерством, попри базові потреби як от допомога з розбором завалів, комік також проводить благодійні стендапи. Тут важливо наголосити наступне: метою таких стендапів є як і збір коштів, так і просто звільнити напругу в населення від складнощів війни.

До прикладу, він разом з командою «Repair Together» їздили у прифронтові міста допомагати розбирати завали будинків. За нагоди гумористу запропонували виступити зі стендапом в селі Ягідне на уламках Будинку культури. За словами Василя Байдака він спершу вагався, адже не був впевненим наскільки це доречно, але потім погодився, бо зрозумів: «(...) в цьому сила комедії. Тому, що ти говориш про те, що болить і через сміх вивільняєш трішки цю напругу, і трішки стає легше».⁶⁰ Такий виступ за словами коміка сприйняли досить добре, однак відбувся й конфлікт з батьком, син якого зараз на війні. Така подія, на думку чоловіка, була зовсім не доречна. Проте ситуація вирішилась, коміки пояснили, що такі виступи – це благодійність. На деяких з них відбувається збір коштів, який надалі йде на допомогу армії.

Зокрема, як вказує Василь Байдак у інтерв'ю для Артилерії на останньому сольному концерті у Жовтневому, усі виручені кошти були передані на збір для ЗСУ, не враховуючи інші його благодійні збори за межами стендапу.⁶¹

⁶⁰ Василь Байдак: жарти в Ягідному, гуманітарна допомога та як зустріли війну "воробушки"/Артилерія [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=z27416Hn6yo&list=PLa6RrfylRW7Rjwfn4f54G_riYdm0sbdEP&index=29

⁶¹ Василь Байдак: жарти в Ягідному, гуманітарна допомога та як зустріли війну "воробушки"/Артилерія Там само

Тут, я б хотіла наголосити, що комедія як така перестала бути лише про жарти, вона набула значно глибшого сенсового навантаження. Стендап має на меті, зібрати кошти та підтримати постраждалих як морально, так і матеріально. Хоч здавалось, що сміятись це останнє, що потребують люди.

Також потрібно звернути увагу на комікесу Настю Зухвалу. З початку війни у дівчини стався, так сказати ребрендинг. Колишній псевдонім Дерзкая замінила на Зухвала. Сформувався новий стиль та форма виступів, якщо колись комікеса у своїх жартах підіймала теми фемінізму, то зараз всі її виступи спрямовані на ненависть та боротьбу з окупантами.

Зокрема стендап під назвою «Рафінована лють» став чи не найбільш переглянутим.⁶² За допомогою цього виступу Настя змогла зібрати чималу суму на допомогу українській армії. До того ж, в рамках програми «Рафінована лють», як це вказала сама комікеса на своїй сторінці «Instagram» (@wtfnastia) (див. Додаток 1), було зібрано 383 тисячі гривень. Тож, комікеса не лише змінила своє позицінування у вигляді нового українського псевдоніма, а вона також спрямувала свою лють у жарти проти окупанта, які були актуальними для глядача та швидко прийнялись. До прикладу, уривок з стендапу Насті Зухвалої «Рафінована лють»: «Кожного вечора я лягаю спати і думаю, що вже не можу ненавидіти руских більше, але зранку я прокидаюся, захожу в новини і така – можна».⁶³ Актуальність таких та не любов до окупанта, породжують бажання задонатити гроші або ж відвідати стендап когось із коміків.

Також важливо говорити про діяльність «Підпільного стендапу» як клубу. Кожен з коміків, який входить до цього об'єднання вніс чималу частку себе. Це допомогло зібрати кошти на допомогу військовим. До того ж за останній рік було проведено безліч благодійних стендапів в палаці Жовтневому, що у Києві. Як вказує Настя Зухвала в одному зі своїх інтерв'ю: усі стендапи, які зробив

⁶² Станом на 28.05.2023 переглянуло 481 тис. переглядів

⁶³ Настя Зухвала -15 хвилин рафінованої люті I Підпільний стендап [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=6NgieRAEDa0&t=131s> [2:06-2:11]

Підпільний у Жовтневому були повністю благодійними, так само було, коли хлопці з «Підпільного стендапу» їздили в європейський тур.⁶⁴

Окрім того, було проведено безліч стрімів «Таких новин», новий формат, що появився ще на початку війни. Тут коміки збираються в онлайн режимі та пробують жартувати. Глядачі паралельно можуть донатити гроші на потреби військових або ж інші гуманітарні запити, посилання на які Підпільний стендап дає в чаті.

Також важливою частиною благодійності та стендапах стала організація євротурів, де частина, а той повний прибуток йде на потреби ЗСУ. За звітом Підпільного стендапу у мережі інстаграм (@undergroundstandupkyiv) разом зі всіма проектами на момент 26 грудня 2022 року було уже зібрано близько 8 млн гривень (див. Додаток 2).

Як результат, можна побачити, що український стендап не лише жартує на актуальні теми, а також допомагає українській армії. Тобто, можна сказати, що локальний стендап у підвалі трансформувався в великий механізм, що об'єднав навколо чимало кількості людей й зараз збирає гроші на різні потреби військовим. Стендап зараз виступає не лише як жарт заради самого жарту, а як зброя за допомогою якої коміки під час своїх виступів та благодійних турів збирають кошти, які надалі передають у фонди зборів для ЗСУ. Тож, у випадку «Підпільного стендапу», можна зробити висновок, що трансформація відбулася у формуванні нових форматів для збору коштів для військових. Їхня актуальність, потреба та водночас користь дали можливість українцям відчувати себе корисним, а також моральне полегшення.

3. 2. Stand up Battle Club

Stand up Battle Club – це об'єднання стендап коміків зі Львова, засновником якого є Богдан Слепокура. Серед впізнаваних коміків, що входять до клубу можна

⁶⁴ Настя Зухвала про концерт "Рафінована лють", досвід війни стендап і кліше в гуморі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bfDzm9bORDE> [20:35 - 20:45]

віднести Сергія Дмитровича, Вадима Дзюнька, Богдана Вахничка та інших. Окрім стендапу на їхньому Ютубі налічується чимало інших комедійних форматів.

Найбільш знаковий - «Культурна оборона». Це проєкт, який відбувається як і фізично в залі, так і записується в режимі онлайн. Метою такого стріму є зібрати донати на ЗСУ чи інші гуманітарні потреби, про які коміки зазначають на початку виступу. Суть «Культурної оборони» полягає в тому, що в залі збирається чотири стендап коміка, які запрошують до себе, зазвичай, одну відому людину. До прикладу на 55 випуск⁶⁵, до них прийшов мер Львова Андрій Садовий. В цьому випуску, вони розмовляли та жартували на теми, які цікавили як і коміків, так і самих львів'ян: коли буде трамвай на Рясне чи те чому мер не отримав ковідну тисячу.

Як на мене, «Культурна оборона» від Stand up Battle Club – це ще один успішний проєкт, який з'явився в українському стендап середовищі. Ідея проєкту виникла в самого засновника стендап об'єднання Богдана Слепокури.

Як зазначає Вадим Дзюнько, один із коміків клубу, у інтерв'ю для *Zaxid.net* перші два тижні вони були гумористично перелякані, не знали, що робити. Однак, згодом як каже комік:

«Ми як тільки почали наш проєкт Культурна оборона у нас відбувся конект з залом. Тобто ми почали жартувати, почали стібати русню. І теж придивлялись до глядача чи будуть вони сміятися. Ми бачимо, що вони потребують цієї емоції, вони цього хочуть, то чого б й ні».⁶⁶

Важливо є також зазначити, що на даний момент, як про це говорить Вадим Дзюнько було зібрано вже більше 6 мільйонів гривень на допомогу військовим.⁶⁷ Проєкт є можливістю та способом не лише жартувати та знаходити спільні точки з глядачами, а також допомагати та закривати збори.

⁶⁵ Андрій Садовий І КУЛЬТУРНА ОБОРОНА STREAM 55 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0cfXnqneQU4&t=5289s>

⁶⁶ Стендап-комік Вадим Дзюнько: про гумор під час війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jJHYaBpMPVA> [2:20-2:46]

⁶⁷ Стендап-комік Вадим Дзюнько: про гумор під час війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jJHYaBpMPVA>

Як і «Підпільний стендап», вони теж їздять в тури Україною. Зокрема «Культурна оборона» відвідали уже багато міст, які були в окупації. Виступали в Ірпені, та прифронтових зонах. Стендап став свого роду терапією, як для військових, так і для постраждалих від війни.

3.3 Підсумки

Тож, я зауважила, що в час війни стендап в Україні не те щоб змінився, а навпаки почав розвиватися ще швидше. Однак змінились теми виступів з якими виступають коміки. Тепер вони здебільшого пов'язані з війною, що й не дивно, оскільки стендап - це завжди реакція на дійсність. А реальністю для українських коміків зараз залишається війна.

Однак, якщо говорити про трансформацію, то тут важливо наголосити на те, як в один момент український стендап став своєрідним хабом допомоги та підтримки, що об'єдную навколо себе людей, жартує на актуальні теми про «русню» та буденність українців. Стендап зараз – це не лише про сміх, а про дію про дію, яка має на меті збір коштів з подальшою допомогою. Це для людей і про людей.

Висновок

У даній роботі, я спробувала розглянути жанр стендапу, як окремий механізм. Подивилася на проблематику й виклики з якими стикався український комік. А також зрозуміла наскільки впливовим може бути стендап в житті людини. Зокрема в час війни такі речі відіграють чималу роль, об'єднують та реабілітують.

Я зрозуміла, що стендап не лише впливає на життя людини, а навпаки підлаштовується під нього. Комік повинен слідувати своїм умовним «червоним лініям», щоб глядач не обурився. Тобто жартувати на будь-яку тему потрібно з умінням, і найголовніше розуміти й відчувати для чого й про що.

Також я простежила формування української сміхової культури та стендапу в контексті медіа і варто зауважити, що український стендап вміло відійшов від цієї тенденції слідувати російському. Вплив війни тут особливо важливий. Ця інформація повністю заступила нам шлях в сторону східного сусіда, що є добре і не дасть українській комедії бути знову поглиненою російським шаром.

На початку моєї роботи я мала на меті простежити трансформації українського стендапу, однак спершу я б хотіла наголосити на ряд менших змін, що відбулись за цей час: поява нових тем про війну, перехід на українську мову, зміна статусу (з цивільного у військового). Оскільки всі ці зміни є частиною значно більшого процесу, а саме трансформації якої і зазнав стендап: нішевий продукт перетворився у потужний механізм, наповнений власним характером та ідентичністю. Стендап свого роду став хабом, який об'єднав навколо себе чималу кількість людей. Коміки зуміли перетворити жанр стендапу на те, що допомагає не лише психологічно, а й морально. Популярність стендапу зросла в рази і це є показником того як щось раніше звичайне і непомітне може стати культовим

Список використаних джерел та літератури

1. *Бахтін М.* Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і ренесансу// Вступ. Постановка проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ni.biz.ua/10/10_8/10_80936_podlinnie-pravila-dlya-obshcheniya-s-okruzhayushchimi.html
2. *Бахтин М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса // Введения. Постановка проблемы Москва, 1965р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.booksite.ru/fulltext/bah/tin/fra/nsu/ara/ble/1.htm>
3. Вітовська В. Від “Маски-шоу” до Дурнева: коротка історія українського гумору // 21 грудня 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ua/2020/12/korotka-istoriya-ukrayinskogo-gumoru/>
4. Єсельчик С. // “Критика”// Березень 2011 // Рік XV, число 3-4 (161-162)(с. 24-28) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://m.krytyka.com/ua/articles/shcho-ukrayinsko-ho-v-ukrayinskiy-pop-kulturi>
5. Карманська Ю. Бум стендапу. Нове покоління гумористів наздоганяє «Квартал 95» і «Дизель Шоу». Як вони заробляють на жартах та будують індустрію [Електронний ресурс] / Юлія Карманська // Forbes. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://forbes.ua/inside/bum-stendapu-nove-pokolinnya-gumoristiv-nazdoganyaie-poperednikiv-yak-voni-zaroblyayut-na-zhartakh-ta-buduyut-industriyu-25082022-7691>.
6. Коротенко О. Український стендап: чому він вартий уваги та як потрапити на сцену // 06.02.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bazilik.media/ukrainskyj-stendap-chomu-vin-vartyj-uvahy-ta-iakpotrapytu-na-stsenu/>
7. Краснокутський Г.//Докса- 2011 — Вип.16// Негативний Risus-factor: архетипи сміхової культури проти сміхотворності політичного безкультур'я в Україні нульових років// ст. 175-180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ua/2020/12/korotka-istoriya-ukrayinskogo-gumoru/>

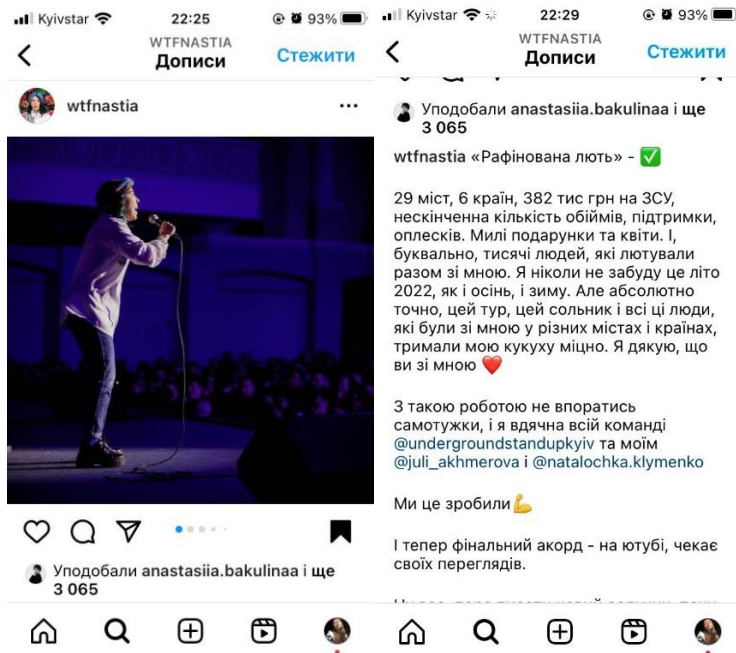
8. Масенко Л. Сміхова культура як стратегія приниження мови в ситуації субординативного білінгвізму / Лариса Масенко. // Мова і Суспільство. – 2011. С. 93-100 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ba0abf92-aebe-4d23-b100-d8630cd627bf/content>
9. НВ. Сміх в часи криз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/art/smih-u-chasi-kriz-1090219.html> (20.06.2022)
10. Трегуб Г. Стендап and fight [Електронний ресурс] / ГАННА ТРЕГУБ // Український тиждень. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/stendap-and-fight/>.
11. Belanger J. Speaking Truth to Power: Stand-Up Comedians as Sophists, Jesters, Public Intellectuals and Activists University of Rhode Island: 2017. P. 610. URL: https://digitalcommons.uri.edu/oa_diss/610
12. Double O. The origin of the term ‘stand-up comedy’ URL: https://www.academia.edu/51477516/The_origin_of_the_term_stand_up_comedy_
13. Quirk S. Why Stand-up Matters: How Comedians Manipulate and Influence Bloomsbury. Publishing Plc, 2015 257 p.
14. Lawrence E. Mintz//Standup Comedy as Social and Cultural Mediation// Vol.37, No. 1, Special// Published by: Johns Hopkins//University Press // pp. 71-80 URL: <https://www.jstor.org/stable/2712763?Search=>

Візуальні джерела:

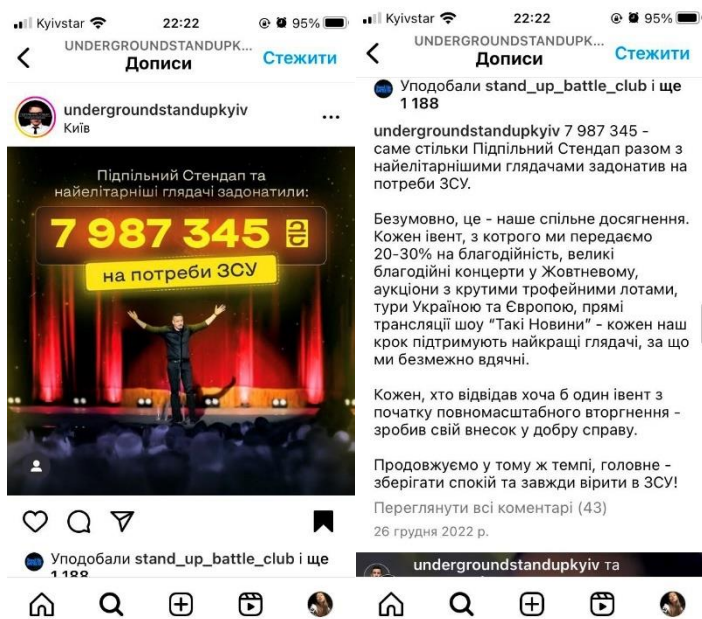
1. Нова українська комедія | СПАЛАХ | Друга серія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=PBNpCIv9oWs>
2. Загайкевич: @Underground StandUp / Підпільний Стендап, вразливі коміки, ви*єбони Щегеля, “Вар'яти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FKx3jCB5R1M>
3. STAND UP Battle Club [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/@stand_up_battle_club

4. Підпільний Стендап [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/channel/UCwuzITdbxPSG_9PakpsKNwQ
5. Василь Байдак про український стендап, терапевтичну силу гумору та КВН як інструмент русифікації: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eSEj-13kHRQ>
6. Василь Байдак: жарти в Ягідному, гуманітарна допомога та як зустріли війну "воробушки"/Артилерія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=z274l6Hn6yo&list=PLa6RrfylRW7Rjwfn4f54G_riYdm0sbdEP&index=29
7. Стендап-комік Вадим Дзюнько: про гумор під час війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jJHYaBpMPVA>
8. Андрій Садовий І КУЛЬТУРНА ОБОРОНА STREAM 55 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=0cfXnqneQU4&t=5289s>
9. Настя Зухвала про концерт "Рафінована лють", досвід війни стендап і кліше в гуморі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bfDzm9bORDE>
10. Настя Зухвала про концерт "Рафінована лють", досвід війни стендап і кліше в гуморі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bfDzm9bORDE>

Додатки

Додаток 1

Додаток 2